

Moment 6: Social lärmiljö, förskola

Referensdokument

Detta material ingår i Studiepaket Blindhet.

Innehåll

Moment 6 – Social lärmiljö, förskola	1
Inledning	1
Tre olika kulturer i förskolan	1
Fiktivt exempel 1 – Hitta kulturerna	3
Kamratkultur och lek	3
Fiktivt exempel 2: Inspiration till lek	5
Reflektionsfrågor	6
Referenslista	7

Moment 6 – Social lärmiljö, förskola

Det här momentet ger grundläggande information om hur du kan skapa en tillgänglig social lärmiljö och hur du kan utveckla ditt arbete i att främja delaktighet.

Inledning

I förskolan handlar social lärmiljö om relationer, lek och gemenskap. Det handlar också om normer och attityder. Relationer och lek bygger till stor del på kommunikation, både verbal och visuell. När man inte ser är den visuella kommunikationen svår att förhålla sig till. Med kunskap och rätt förutsättningar kan personalen anpassa lärmiljön så att lek och samspel underlättas.

Tre olika kulturer i förskolan

Alla barn oavsett funktionsförmåga har rätt till en lärmiljö där de är delaktiga, får tillgång till undervisningens innehåll samt får lära och utvecklas tillsammans med andra. I förskolans läroplan står det att förskolan ska erbjuda omsorg, utveckling och lärande i en helhet där lek har en central plats (Lpfö, 2018). Ett sätt att se närmare på omsorg, lärande och lek, är att betrakta dem som tre olika kulturer (Janson m.fl., 2007; Szönyi & Dunkers, 2015):

- omsorgskultur
- undervisningskultur
- kamratkultur.

Alla tre kulturerna är viktiga för barnens utveckling och lärande. Förenklat kan man säga att de flesta aktiviteter i förskolan domineras av en av de tre kulturerna men de kan också överlappa varandra. (Szönyi & Dunkers, 2015) Som pedagog behöver du kunna se och förstå de olika kulturerna och hur de påverkar barnets delaktighet.

Omgivningens förväntningar på ett barn med blindhet påverkar vilken av kulturerna som blir rådande i en viss situation. Det gör att graden av delaktighet kan skifta snabbt från en situation till en annan för barnet. Vuxna behöver balansera mellan att tillgodose barnets behov av omsorg, självständighet och kamratrelationer. Det handlar om att planera undervisningen och förbereda barnet även inför fri lek och andra kamratstyrda aktiviteter så att barnet kan delta på lika villkor som de seende kamraterna.

De tre kulturerna kan kortfattat beskrivas på följande sätt: (Szönyi & Dunkers, 2015).

Omsorgskultur

I omsorgskulturen är stöd och omvårdnad i fokus. Den som ger omsorg kan vara en pedagog eller en resursperson, men det kan också vara barn som antingen tar på sig omsorgsrollen eller får den tilldelad. Ibland kommer omsorgen i första hand, före lärandet, utvecklingen och samspelet med andra barn. Omsorgen kan stödja barns lärande och relationer men den kan också visa sig vara hindrande för utvecklingen (Janson m.fl., 2007).

Undervisningskultur

I undervisningskulturen är förskolans mål och lärande centrala. Den här kulturen fokuserar på att barnen ska utvecklas mot målen i förskolan, i linje med det som står i läroplan och andra styrdokument. Undervisningskulturen är framåtsyftande. Aktiviteterna och lekarna leds oftast av en pedagog, som är den som planerar och leder barnen i deras utveckling.

Kamratkultur

I kamratkulturen deltar barnen för att de vill, inte för att det är bra för framtiden eller planerat och bestämt av vuxna. Målet är att det ska vara roligt. Barnen själva bestämmer relationerna i kamratkulturen. Det är aktiviteten, leken, som är det viktiga och samspelet och rollerna kan svänga.

Att få vara en del av kamratkulturen, att vara delaktig i leken, har betydelse för hur barns sociala förmågor utvecklas. Barn med blindhet har ofta svårare att bli delaktiga i fri lek eftersom aktiviteterna och kamratkulturens normer inte är anpassade till deras behov. Olikheter i barns erfarenheter och omvärldsuppfattning kan också göra att det blir svårare att förstå varandra i leken. Undervisnings- och omsorgskulturen består däremot ofta av fasta, vuxenstyrda och strukturerade aktiviteter. Det gynnar delaktigheten, särskilt för barn med blindhet. Det är lättare att vara delaktig i undervisnings- och omsorgskulturer i och med att de är mer tillrättalagda. För att bli delaktig i kamratkulturen behöver barnen mer stöd. (Brambring, 2001; McGaha & Farran, 2001; Kristiansen, 2013).

Fiktivt exempel 1 – Hitta kulturerna

Ta del av situationen från Solens förskola som beskrivs i exemplet nedan. Var i texten hittar du de tre kulturerna omsorgskultur, undervisningskultur och kamratkultur?

Nadja jobbar som resursperson på Solens förskola. Tillsammans med arbetslaget vill hon undersöka hur olika aktiviteter kan bli mer tillgängliga för Kim, 5 år, som har en blindhet.

Arbetslaget har sedan tidigare tittat på samlingen och de pedagogledda lekarna. Då såg de att styrda och planerade aktiviteter gjorde det lättare för Kim att vara delaktig. Nadja uppfattar att de andra barnen är imponerade av att han vet så mycket i samtalen under samlingarna.

I andra situationer, som i den friare leken, lägger Nadja märke till att Kim helst bara vill vara med henne. Han vill att de ska sitta och prata eller gå en promenad. Trots att Nadja försöker få honom att vara med i leken så vill han inte. Hon ser också att de andra barnen brukar försöka hjälpa Kim. De hämtar leksaker till honom eller hjälper honom på andra sätt.

Nadja tar upp sina funderingar med sina kollegor. Tillsammans resonerar de kring frågor som: Hur kan vi stötta barnen i gemensam lek? Har de tillräckligt med gemensamma upplevelser som kan gynna leken? De andra barnen har kanske märkt att Kim behöver hjälp och ”tar efter” de vuxnas sätt att bemöta Kim?

Kamratkultur och lek

Kännetecknande för all lek är att den är frivillig, spontan och lustbetonad. Tid och utrymme för lek är avgörande för barns utveckling. Det är inte målet med leken som är viktig utan själva leken i sig och barn leker både själva och tillsammans med andra. För att förstå lekens signaler behöver både barn och vuxna vara medvetna om när leken börjar, slutar och när den inte pågår. (Ellneby, 2019)

I förskolan kan du skapa förutsättningar för lek genom att (Skolforskningsinstitutet, 2019):

- Regissera lek: du och dina kollegor planerar och ställer i ordning för lek.
- Delta i lek: guida, utveckla och medla i leken.
- Observera och reflektera: utveckla din kunskap om barnen och om leken.

Här är exempel på hur du kan underlätta leken för barn med blindhet:

- Var tillgänglig som lekstödjare under hela förskoleperioden. Ibland innebär det att du är lekkamraten och ibland att du syntolkar leken som sker och stöttar den gemensamma leken mellan barnen. Du tar också fram idéer och material som stimulerar till olika former av lek.

- Planera aktiviteter som ger gemensamma upplevelser och erfarenheter. Det kan ge inspiration till samspel och lek.
- Introducera lek utifrån sagor och berättelser eller gör små rollspel kring händelser som barngruppen har varit med om.
- Planera för lek i mindre grupper.
- Lek samma regellekar eller spela samma spel under en period så att barnet kan lära sig hur det går till.
- Samverka med vårdnadshavarna för att kunna uppmärksamma erfarenheter som barnet med blindhet har fått även utanför förskolan, till exempel barnets favoritsång, ett besök hos en släkting eller ett besök i simhallen. Ta med de erfarenheterna i leken.

Delad uppmärksamhet

Genom att härma och svara på varandras handlingar utvecklas turtagning redan i tidig ålder. Ofta bekräftar vi barns initiativ med hjälp av ögonkontakt, vi visar att vi har delad uppmärksamhet på det som vi också kan se i omgivningen. När det gäller barn som inte ser ger du bekräftelse på andra sätt, genom att ge en verbal eller taktil respons. Till exempel att du lägger handen lätt på barnets arm, säger barnets namn och sätter ord på vad ni båda hör eller uppmärksammar. Var särskilt uppmärksam på var barnets uppmärksamhet är riktad. Kom ihåg att ”höra vad barnet hör, inte se vad barnet gör”. Till exempel när ett ljud väcker barnets intresse behöver du vara lyhörd på det och ge en respons på det.

Det är viktigt att ge barnet tillräckligt med tid i varje situation för att barnet ska hinna ta initiativ eller ge respons på andras initiativ. (Webster & Roe, 1998; Kristiansen, 2013)

Stödja den tidiga leken

Den första lekkompisen för alla barn är ofta en vuxen. Genom att leka kroppslekar med sång och ramsor samt tidiga samspelslekar, skapas förståelse för ömsesidighet och turtagning. Det lägger en bra grund för kommande lekar.

En kommande lek kan bestå i att barnet kastar ett föremål på golvet och den vuxne plockar upp det. Den här leken behöver man lära ett barn med blindhet genom att kasta något på golvet och lyssna på hur det låter. Uppmuntra barnet att göra leken flera gånger. På så sätt får barnet också möjlighet att undersöka rummet, olika typer av föremål, orsak och verkan, och så vidare. Utveckla gärna leken genom att tillsammans söka reda på föremålen som ni har kastat iväg. Genom att barnet är med och letar efter föremålen utvecklar det en förståelse för rummet och lär sig att saker inte försvinner när man har

kastat iväg dem. Barn med blindhet kan annars få en upplevelse av att saker försvinner och dyker upp utan att de förstår hur det går till. (Pérez-Pereira & Conti-Ramsden, 2019) Använd gärna vardagsföremål i leken då det till en början kan vara svårt att förstå vad leksaker är.

Gemensamma erfarenheter

I leken finns samspel med människor men också med föremål där barnet kommer underfund med hur saker fungerar. Barn med blindhet behöver ofta lång tid i den undersökande fasen innan bredvidlek, låtsaslek och social lek kan ta vid. Verkligheten behöver vara begriplig och tydlig innan något kan vara på låtsas.

Barn som ser leker ofta utifrån visuella intryck och erfarenheter som de får från omgivningen eller har sett på film. Barn med blindhet leker utifrån sina erfarenheter som de får genom hörseln, känseln eller känslan i kroppen. Det här gör att leken ofta ser olika ut för barn som ser och barn som inte ser. Det kan leda till missförstånd mellan barnen, eftersom de inte förstår varandras sätt att leka. Med kunskap om och nyfikenhet på varför leken ibland ser olika ut kan du och dina kollegor skapa ett klimat med respekt för olika sätt att leka, där inget är rätt eller fel.

Fiktivt exempel 2: Inspiration till lek

När du har förståelse för hur barns olika erfarenheter kommer till uttryck i leken blir det lättare att stötta den gemensamma leken. Ta del av situationen som beskrivs i exemplet nedan. Fundera över hur Linus och de andra barnen upplevde utflykten och vilka intryck som påverkade deras lek.

På förskolan Diamanten har en barngrupp varit på utflykt där de åkte tåg tillsammans. Tillbaka på förskolan var barnen inspirerade att leka tåg. De möblerade med stolar, två och två, på rad. Några av barnen satte sig på stolarna för att ge sig iväg på utflykt. Linus, som är blind, rörde sig istället runt i rummet.

För att stötta leken kan du tala med barnen om den gemensamma upplevelsen utifrån alla sinnen. På så sätt kan barnen få en större förståelse för varandras erfarenheter och att vi upplever världen på olika sätt. Utifrån det kan de sedan utveckla sin lek. I det här fallet hade man kunnat samtala med barngruppen om hur de satt på tåget eller vad de hörde under resan. Vilka andra frågor hade man kunnat ställa till barnen utifrån tågupplevelsen?

Underlätta för socialt samspel och lek

Barn med blindhet kan inte iaktta och imitera andra barns beteende och lek. Barnet behöver därför stöd för att förstå vad som händer i det sociala samspelet och kunna vara delaktig i leken (McGaha & Farran, 2001; Kristiansen, 2013).

Här behöver du som vuxen både syntolka och praktiskt visa vad de andra barnen gör genom att ni gör samma sak tillsammans. Visa hur kompisen gör för att det ska låta så spännande. Berätta också när kompisen gör likadant som barnet. Berätta och visa hur man gör när man exempelvis delar med sig, håller en kompis i handen eller att man står vänd mot den som man pratar med.

Regellek och spontan lek

För ett barn med blindhet är det ofta lättare att vara delaktig i regellekar än i spontan lek, det vill säga spel eller lekar som har givna regler. Regellekar är ofta förutsägbara, barnet kan lära sig reglerna som är lika varje gång och förstår vad som ska hända.

I den spontana leken är det nödvändigt att barnet får information om hur leken går till för att förstå vad de andra barnen gör. Barnet som inte ser kan inte härma andra barns lek eller bara hoppa in i leken. Den vuxne behöver visa hur leken går till och syntolka vad de andra barnen leker. Barn ska inte avbryta leken för att informera, då bryts lekstämningen och leken kanske upphör. Det är värdefullt att arbeta mycket med att syntolka och berätta vad som sker i olika aktiviteter på förskolan, eftersom de andra barnen då lär sig och blir vana att använda språket för att berätta och beskriva för varandra. (Larsson, 2016).

Reflektionsfrågor

- Var hittar ni exempel på de tre kulturerna i er verksamhet?
- Är det något som behöver förändras i någon av kulturerna på er förskola?
- Hur kan ni utveckla ert arbete med lek och socialt samspel?
- Hur kan ni utveckla lek utifrån gemensamma upplevelser?

Referenslista

- Brambring, M. (2001). Integration of children with visual impairment in regular preschools. *Child: Care, Health & Development*, 27(5), 425–438.
<https://doi.org/10.1046/j.1365-2214.2001.00212.x>
- Ellneby, Y. (2019). *Den livsviktiga leken*. Natur och kultur.
- Janson, U. (2007). Preschool Cultures and the Inclusion of Children With Disabilities. *Japanese Journal of Special Education*, 44(6), 405–422.
- Kristiansen, B. E. & Aasen, G. (2013). Stimulere språkutvikling hos barn som er blinde: Sentrale veiledningstema. *Spesialpedagogikk*, 78(8), 37–52.
- Larsson, K. (2016). *Att få barnets språk att växa – Strategier för språkutveckling i förskolan, skolan och hemma*. Stefan Hertz utbildning AB
- McGaha, C. G. & Farran, D. C. (2001). Interactions in an Inclusive Classroom: The Effects of Visual Status and Setting. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95(2), 80–94.
<https://doi.org/10.1177/0145482X0109500203>
- Pérez-Pereira, M. & Conti-Ramsden, G. (2019). *Language Development and Social Interaction in Blind Children*. Taylor & Francis.
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö18*.
<https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2018/laroplan-for-forskolan-lpfo-18>
- Szönyi, K. & Söderqvist Dunkers, T. (2015). *Delaktighet – ett arbetssätt i skolan*. Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Skolforskningsinstitutet. (2019). *Att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor – undervisning i förskolan. Systematisk översikt 2019:01*. Skolforskningsinstitutet. ISBN 978-91-984383-6-9.
- Webster, A. & Roe, J. (1998). *Children with Visual Impairments. Social Interaction, Language and Learning*. Routledge.